

certi habent, conferrent: quibus nam recta ratio credere iubebit? Aut est ne ita de hoc dubitare rectius? Si enim uera dicunt Dij, stabiles humana que in ipsis sunt; certè falsi erunt qui ista inficiantur. Si uero philosophorum, naturales disputationes uerae sunt, falsa minima Deorum testimonia erunt. Sed et ipse, obijicit aliquis Apollo inquit de se in oraculis, interrogatus quis nam sit.

Sol, Orus, Osiris, Rex, Bacchus, Apollo,
Horarum & temporum dispensator, uentorumq; & imbrum,
Aurore & noctis multis Stellis ornatae habenas moderans
Ignitorum altiorum rex & immortalis ignis.

Hec ideo ad uerbum descripti, quia conuersio uix summam lepide huia altercationis habet.

32. Vtrum Sol.] Querit qui Sol, pater Aesculapij medici, esse potuerit: wās de iō ἡ ἀστερία τοῦ ἀστρού τῶν φυσικῶν γενῶν τοῦ πάτερος, εκ θντὸς αὐτῷ γενναός πέποντος τοῦ πατέρος, καὶ μετὰ ταῦτα τοῦτο. Sequitur Scholasticus Greci argumentum: quod his uerbis sequentiis praefixa: Quod impossibile sit, partes mundi, diuinæ uires prestigiatricibus coactionibus deducere, ut per oracula interrogantibus respondent.

33. Depravissimo codice, & multis in locis mutilato, usum fuisse Interpretem, ex eo appetat quod hec magna ex parte non uerit, sententiam tantum paucis exposuit uerbis: Oracula falsitas & alibi responderquia est. Ne enim Sol celitus ad ipsos descendens, deinde canalem implens, oraculum euouuit.

34. Defunt.] Et quomodo coactionibus hominum detrahit & per canalem agere. Principium enim existens malorum, potestatum sue demonum, uerisimile est Hecatene hoc agere, quod & ipse auctor facit, ut suo tempore ostendemus.

35. Addit hæc de Serapide.] Qui idem est cum Plutone, & oracula Serapidis inscribens, quomodo potest dicere illos Solis esse?

36. Sententiam.] ovvō uos reddidit Interpres. In hac autem conclusione libri tertij ostendit Eusebius, Diabolus, efficaci illusione misericordia & se factus idolatrias, impONENTIBUS oracula hec accepta esse ferenda, scut ex his uerbis patet: Ministrorum oraculorum uera ratione dicentes demones esse malos, in hominum pericula ambigui ludentes & nun componentes ad fabulosas de se opiniones in communem errore nunc aliquid de philosophicis prestigijs stabiles, ut & hec tritafiant & instanter ut deprehendatur ex omnibus partibus nihil ueri dicere. Vides, arbitror, quibus artibus Satan utrūq; imponat, & uulgo hominum & sapientibus huic seculi. Nos Deo gratias toto pectori semper agamus, quod ab ista mentium caligine & superstitione, per cognitionem Iesu Christi filii sui, nos liberauimus, & se nobis in filio suo patefecit.

ARGUMENTVM IN LIBRVM QVARTVM

Eusebii de Preparatione Evangelica.

V M in precedentibus libris, Eusebius noster duas formas Ethnicae mætropolitæ, fabulosam uidefecit quae historica ab alijs dicitur, & physycen quam eius afflentes Philosophi teoretici mysticam & allegoricam uocant, diligenter tradidisse, & ipsorum met Gentilium ragumenta conseruantur. Nunc in hoc quarto libro, ad tertiam mætropolitæ formam, quæ ciuilis dicitur, accedit, eamq; conuenit. Pertinet ad hanc Patria religio, ceremonia in cultu simulacrorum, opiniones de Dij, & alia eius farina, contra quæ apud Ethnicos nemo est auctor hincere. Princípio igitur, quid de responsis & occulta Statuarum & eisq; sicut statuendum, ostendit, responsa hominibus impostrum illam quæstus gratia exercentibus, miracula naturæ rerum, accepta referens. Quæ etiam Hierophantarum, seu potius Sycophantarum, affluita fuerit, in perquirendis hominum studijs & occupationibus, & in conformandis ad ea responsis pulchritudinat. Postea Ordines Cœlitum ethniconum, subiecti, ac regiones singulis peculiares assignat, omnesq; demones malos, noxios, medaces, impotentes esse probat. Postrem de cultu Cœlitum istorum disputans, docet in delictis illis esse, sanguinem animatum, nidorem carnium, uicinas humanas, eosdem etiam incitare miserios mortales ad libidines uagias, cedes, furta bella, & alia sceleris, & ob eas causas non cultu & ueneratione sed contentu & execratione, dignos. Hæc præcipua uariae laues sunt. 4. lib. ex Scholij anno rauis.

PRAEFATIO.

IS itaq; dictis, iam tempus est in hoc volumine Theologiae tertiam partem gentilium theologiae percurtere tria genera quam ciuilem appellant. Nam quoniam in tria apud gentes.

genera theologiam partiuntur, in fabulosum, quod etiam historicum appellant, poetis maximè attributum: in naturale atque mysticum, quod philosophi approbarunt: & in ciuile, quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensatur: estq; de duobus primis partibus: i in superioribus libris expositum: Tempus iam est tertiam quoque portionem, quam ciuilem appellant, testimonio semper ipsorum utentes redarguere. Continentur igitur in hoc tertio genere oracula, responsa, curæ morborum in hominibus prijs: & ecclætra, ieiici uel aucti morbi in imprijs, quarum omnium rerum periculum fecisse dicentes, piè se deos colere, nos uero impie facere affermant, qui tam manifestas uirtutes contemnamus, leges patrias transgredientes, quas oportet unumquemq; seruare, 3 ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari; præsentim cum à legibus capitalis pena aduersus eos decernatur, qui secundum leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur. Sed primum quidem historicum & fabulosum theologiae genus, & secundum naturale scilicet ac allegoricum, unusquisq; sicuti placet, inquiunt, interpretetur ac reprobet. Tertium autem quod 4 singularum legibus ciuitatum comprobatur, nec poeta quisquam, nec philosophs moueat, nisi uelit tanquam impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum, ratioq; reddenda, quare Saluatoris nostri Euangelica prædicatio omnium gentium huiusmodi legibus cōtemptis, ad uerum suum cultum nos reuocat. 5

In Librum quartum annotationes.

I N Praemio libri quarti pollicetur Eusebius, se post expositas & refutatas duas species Theologie Gentilium: Historicam uidelicet & Theoreticam, de terita, quam Ciuilem, ὥστε λέγεται appellauerint, uerba facturū. Huic autem diuinam & maiorem quam ceterarū rationē esse habitam, docet. Licit enim hominibus ingenioſis ludere pro arbitrio in configurando mythologis & physicis allegorijs Politici autem nemo reprehendere aut transgredi auctor est. Erant n. poene capitales ijs denunciatae, qui patrois ritus sacra uel perstringere uel uiolare aucti sufficerent. Ad eam stellare dicit oracula & responsa Deorum, curæ morborum, penas scelestorum & alia quedam.

1. Nimirum historica, quan & fabulosam aut Rhetorican aut quocunq; modo appellant.

2. Et beneficarijs.

3. Nec mouere non mouenda, ingredi autem & sequi maiorum pietatem.

4. Quod à magistratib; tanq; antiquū simul & politicū, honorādū & cōfertiādū esse legib; sanctiū est.

5. Et statutis ab antiquo obtinente, in uicis & urbibus, quilibet obediat, patrī legib; parens. Ad hec igitur tēpus effredere rationē nostrā, & defensione suscipere Euangelica saluatoris nostri doctrine que contraria iam dicitur anūciat, & genitū omnū legib; cōtrarias leges statuit. Quod igitur nō sunt Dij in uitata simulacra, ijs quoq; appare.

aut diuinitatis afferat; in primo libro demonstratum est; sicut & in secundo & tertio; quod neq; ea quo magis physicè & philosophicè in fabulis interpretati sunt; ipsorum narrationes inexpugnabiles reddunt.

Quod hominū artificio responſa redi quipſam nō temerē diceret; probat testimonij
Hierophantarum & philoſophorum. Et caſi diuinando uera interdum
dixisse, id est, non ex arte. Cap. I.

Quales igitur eas uitrites, quæ in simulacris habitant, dicere oportet? Vtrum bonas & uerè diuinatas, an econtra? Hoc enim modo mihi nūc placet eos interrogare, nam alius fortasse non ita faceret, sed i nullam omnino uitritatem in simulacris esse contendere, & hominum malitia arteque malefica omnia fieri probaret. Responſa enim ipſa ad decipiendo auditores ab astutis & cautis hominibus ambigue ad utrumlibet eventum esse acutè composita. Miracula uero quæ simulacris attribuunt, natura rerum fieri, multa enim genera esse & herbarum, multa lapidum, secreta quædam & multis ignota natura inſita morbos quoſdam pellentia, quoſdam inducentia; alia enim contrahere atque densare, alia diffringere & rarificare, tendere aut omnino mutare & ſalutare, nata eſſe, quod alia breui tempore, alia longo efficiunt, & alia in longum durant, alia cito diſſoluuntur: ita nōnulla conuentant sanitatis inueniuntur, nonnulla econtra morbos inducent. Multa etiam Lucem Lunæ ita sequuntur, ut ſimil cū ea crescant atq; deſcrecant. Animalia igitur nonnulla, plantæ, lapides, aromata, magnas uitrites inſitas, libi natura poſſident, ad que omnia poſſit quoque locorum multū conducit. Instrumenta etiam ipſis ad huiusmodi artem multo ante præparata, & miniftris eis eſſe multos dicere, qui per ciuitatem uagant inueniuntur, cuius rei quilibet egeat, ut intelligent quid petitorum a Deo uenerit, propterea exaditis & penetralibus & profundissimis quoque ſpeluncis responſa ferri, ut & tenebra ipſe non nihil conferant, & nonnulli lateant in cauernarum ſecisibus nunc atq; miniftris, ad que omnia uidelicet non parum ſuperftitio & opinio faciat hominum. Præterea multitudinis incitiam & eorum astutiam, qui haec peragunt, non parum poſſe, qui uel uoluptate capiant interrogantes bona ſpe libi propofita: uel ſi nonnulla conjectura, quid euentum ſit conſequi potuerunt, aperte, ut in exerciſis credant, mala prænuntient. Sin uero nihil coniecturis inueniunt, ambiguitate ita fallunt, ut redargitionem effugere uideantur. Multa uero etiam contingere alii quibulfam cauillationibus adhibitis, nam & cantando non nūnquam peragere quædam uidentur, & inaudita quædam nomina invocant, ut diuinū uideantur. Maximè autem multos decipi, cum aliquatenus docti ſint, quos ipſa reſpondorum mirabilis compoſitio, & uerborum elegantiā, & orationis grauitas ſimil & ambiguitas adeo trahit, ut diuina futura eveniſſe facile credant. Ex illis autem reſpondis, quæ ambitione dicta non ſunt, ſi uero ſunt, ſed quæda futurū coiectura clarius prolati, multa, immo uero penē omnia falſa inuenta ſunt, unde ſi quod etiam euentu rerum comprobatum prebiefiſſe fuerit, caſu potius quam ratione id accidisse, credendum. Quia quamvis paucimis ſint, feruntur tamen in primis, & lapidibus inſculpta per-

Reſponsa mul manent. Quæ autem falſa fuerunt, penē innumerabiliſ, eorum nullus in bellis meminit, neque illud animo uoluit. 4 bellorum & ſeditiōnium haec reſpondiſſe occaſa deorum cauſam fuſſe plerumq; nec etiam eo tempore, quādo Gracia flō ſionē prebū tebat, & daemonum ſuperftitio in ea uigebat, clarū quid & utile faciunt pre-erunt, dictione deorum factum unquam fuſſe. In calamitatibus enim bellorum in calamitatib; nihil prouidentes dereliquerunt eos, quos in ſumma bellorum pericula rebus diu ſuorū ſponſis impulerūt, quod loco ſuo planius faciemus, probabimurſq; multos deferunt. ab illis in bella inieciſtos, nec utiliter unquā reſponſum, ſed ambiguitate, qua ignoran-

ignorantiam huius tegebant, deluſos deceptosq; fulle querentes. Multa enim etiam tuipſe ab historijs colligere potes, quibus ſe numero ſalutem & uitiam agrotantibus promittentes, & quali dij crediti, ac diuine predicationis magna exacta mercede, eventua morte languentium patetaci sunt, malefici quidam uiri non dij fulle. Quid autem ſi oportet dicere, quod ſi ciuibus suis iſi fatidici nunquam profuerit, & eis, qui longe uenient, ignorantia ſunt, mirabilia promittunt? cum certe oportet ciuibus magis suis quam alienis deos propitijs facere. Sed quia peregrinos ignorantes maioritatem ſuoi longi temporiſ periculo doſos decipere non poſſunt: hoc ita fit, ſic uniuersam rem iſam humana inueniotionis opus fulle quiploſ aſſeretur, unde ab omnipotenti iam Deo cum templis & simulacris delecta omnino putreficit. Vbi enim eſt oraculum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi Apollo, Pythius aut Clarius? ubi Dodonaeus? Delphicum quidem oraculum ter a Thracibus concrematum fuſſe traditur, nec unquam ab Apolline calamitas illa praedita. Idem Rome de Capitolio Ptolemaeū ſe poni, fuſſe audiuimus, quando Vesta quoque templum exuſtum fuſſe. Magna uero illa effigies louis, quam decus uniuersa Gracie dicunt fuſſe, temporibus lulij Caesaris, in Olympiis certaminibus, fulmine diuinitus iacta, flagravit. Antiquioribus etiam temporibus, Capitolium louis arſile templum fertur, & Pantheon fulmine diſiectum atque diuinitum narratur. Serapis quoque ſacrarium in Alexandria ſimiliter arſile non ignoramus. Que omnia ab ipſis gentilibus conſcripta tenemus. Quid ſi igitur mirum eſt, ſi alijs prodeſſe non potuerunt, qui ab extremis ſeipſos periculis non defefarunt? Illud autem quod maximo arguento eſt ab hominibus hac, non ab alia uitrite fieri non prætermittam. Nam multi fatum atque aurupicium non ſolum priſcis, ſed etiam noſtris temporibus tormentis in iudicio coacti, uniuersam rem ſuis inuenientibus fieri ediderunt, à quibus modis quoque artificij exquilitus patetaciſ non ignoramus, qui tanquam ſedatores & malefici uiri, ultimo ſupplicio ſecundum leges affeciſ ſunt, quæ res adeo claræ ſunt, ut neminem lateant. Non enim deieciſ quidam & ignobiles, ſed alij generofam iſam philoſophiam pallium indui, & ſupercilium eleuantes proſtebantur. Alij primates Antiochenæ ciuitates fuerunt, & illi maximè qui aduersus ueram Christi religionem muli conati ſunt. Nec ſumus neſciū philoſophum quoque illum & uatem ſimilia in Miletio paſſum interiſſe. Quibus omnibus in unum collectis, non dubitabit forſan aliquis dicere, nec deos, nec dæmones haec oracula confiuit. cogitauit mihi, ſed ſeductorum atque improborum hominum ad turpes quæſtus, rati impoſtu excoigationem fuſſe. Quam opinionem multis etiam Gracis, & illis rati maximè, qui nominatiſſimi Philoſophi fuerunt, placuisse non ignoramus. Nam 7 Peripatetici homines, Cynici, atque Epicurei ſic ſentient, quos ego idcirco lumopere admiror, quia nati & educati moribus cor. Philosophos ruptiſſimis, & parentibus tam deos quam oracula revereri docti, ſua quodſa ethiſ ſponte potuerunt ab erroribus illis emergeret, adeo ut ſcribere quoque aut. niſi reſponſiſ ſi ſunt, non modo falſa, uerum etiam inutilia, & multorum detrimentorum ſa damnaſſe. cauſam, oracula eſſe. Quorum ſcripta cum penē infinita ſint, unius re- ſtimonium mihi nūn ſufficit: qui cum Chrysippus à prædicatione deorum fatelem uiri confirmare uellet, ſic aduersus eum conſcribit redarguens, quia male reſponſis deorum, quæ ut plurimū falſa ſunt, fatum eſſe ostendat. Audias igitur quid ipſe ad uerbum ſcribit, ad haec alia quoque ratione in his quæ de fato conſcripit Chrysippus uitur. Non enim poſſent inquit, prædications uatum ueræ eſſe ac certæ, niſi fato fierent: uniuersaque ratio mul-

90
tio multo uanior est quam ceteræ. Quasi enim uterum atq; concessum esset, ueritatem in respōsis deorum contineri: quasi id manifestum sit, omnia fari fieri. Ex hoc intuitus: Videamus autem omnino contrarium aperte: namq; patet, plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita, uerū Chrysippus ex alterutris hēc cōprobauit. Omnia enim fatus fieri inde ostendit, quia uati cinatio sit. Vaticinationē ueroē esse inde probat, quia omnia fatus sunt: quo probationis modo nihil uanius excoigitari potest. Quod si nulla responsa euentu rerū uera fuisse contendat, quia perpaucissima illa sunt, patet non uaticinij certitudine, sed casu si accidisse, quod nullam est uaticinij artem ostendit. Nec enim arca aut funda artificiosè ut eu dicimus, qui cum sāpius atque sepius telum proiecerit, semel aut ad summum būs uel ter ad signum peruerterit, cum penē infinitis longissimè à signo abfuerit. nec ille certe me dicinam tenet, qui cum multis interemerit, uix tandem unum à morbo liberauit. Nulla enim scientia uel ars dicitur, quæ omnia uel saltē plurima ad debitum finem non deducunt. Quod autem omnia ferē falso uates isti predicant, uniuersa uita hominum tellis est: & isti ipsi maximè qui uaticinandi artem profiteruntur, quos manifeste uidemus, cum sibi aliquid agendum utile imminet, scientia & confilio eorum uti diligēt, qui rerum peritiam habent pertinatur. Verū, quod uaticinatio nulla sit, in alijs plenius approbauiimus, ea etiam afferentes, quæ hac de re Epicurus cōscriptis. Nunc autem illud, quod diximus confirmandum, non esse scilicet artis, sed casus ueritatem oraculo. 9 Cum enim non semper nec plerumq; sed ratisimè aliquid aequatur, nec scientia, nec arte, sed casu & fortuna id factum dicimus, si uocabulorum potestatem recte rebus accommodamus.

Ab exemplo Hierophantum Ethnici corrum.

Scholia in Caput I.

Virtutes, quas simulacris suis affingebant Ethnici, nulla profusus fuisse ostendit Eusebius, respondens hominibus, miracula circa idola facta naturæ accepta refrens. Postea damnat responsa Ethnicon Deorū, quod ea non prius in tenebris locisq; obscuris proferri solita essent, quā adūniūscelerū Hierophantū, expicati essent, quib; in incommode sciscientis laboravit, quid excederent. Vulgi fulūcia & superflūtū, aliū & uerispli Hierophante, episodis ambiguis, nominib; barbaris, sermonis elegantiā & structura, & alijs inanib; terriculamentis lactauerunt. & confirmatione futura, que prædixerūt, euenter fortius raro cōprobauit, ut appareat coniunctio nō arrētam secutus Pseudomantes. Bellorū, seditionū & multarū calamitātū materiā præbuerūt responsa, quæ ideo cī Dij autorib; suis exosa esse debent, quia mēdaces Dij, miseros homines à se deceptos, deferere solent in adulis, non aut liberare. Edicti etiā ciuib; suis ingrati & exosi hostiles aliude uenientes polliciūtū fallebant. Miseri quoq; Dij, ignari futurorū euenerunt, nec calamitatis suas propriece, nec tēpē & idola ipsiis dedicata, ab incēdio & uafatione liberare potuerūt. Inde fūlūt ut tēpē quedam & idola incendio et fulmine absumpta periret. Porro Hierophante plurimi questionib; subiecti, cōfessi sunt, merari esse impotūtā totā illam, quā exercissent, uerū noui, sicu historie & acta publica teſtatur. In rebus priuatū Hierophante, non oracula, sed prudentiū cōſilia ſe quebātur, ac eo factō indicabat illa reſponsis esse ante ſerēta. Nec de fūrū Philosophi summis ingenij qui cū opinione de fato etiā diuinatricem impotūtā damnarent, ſicut uidetur in libro Diogeniani cōtra Chrysippū edito. De fato & reſponsis. Hec ubi fuit expoſuſet Eusebius, subiecti cōcluſionem tuvi: δια τὸν τοῖς ἀρχετορεσ πρόσωπον οὐτι ματαιά, εἰδέ τὸν αὐλούσσεν τοτὲ τοῖς καταργετοσ ματρισ τοῖς τραπεζίησ, δια επιτηδευκα, ἀλλὰ τυχήκεις ἐγεγόνει τοῦτο.

1. In genere complexus doctrinam, non ſoſion nec Dei, ſed etiam nec maligni demonis eſſe puto quæ de illo uulgo feruntur.
2. Multa enim genera eſſe radicum, herbarum, plantarum, fructuum, lapidum, ſiccarumq; aliarum & humidiarum uirium uariam materialiam in tota rerum natura.
3. Addit uulgi ſuitas opiniones & imbecillitatem iudicij & impotentiam multitudinis: E contra ueroē

ſtūtias

- ſtūtias & multūam corū, qui citra hanc malignam impoſtūram ſat agunt.
4. Cum multi numero decepti nūquam illus eſt qui eius uel it meminisse. At cum uni alicui ex multis millibus contigūt aliquid ex oraculo, ſursum deorūm ip̄s, hoc circumferunt.
5. Quid dicam quod neq; ſuis ciuib; in eadem urbe uerantibus, admirandi iſti uates ſuam opem ferre poſſunt, fed & agrotantes illuc uideat & claudos & toto corpore mutilatos immūeros.
6. Longa autem fiet oratio, ſi quis ſingula enumerare conetur, quod neq; proprijs templis auxiliari ſpendi iſti uates pouerunt. Alij neſibi quidem ipſis in calamitatibus uiles fuerunt, ſed ueroē alijs uerū quā auxilio fint.
7. Ariftoteles diſcipuli & omnes Peripateticī, Cynicī, & Epicurei, quos ego &c.
8. Cum autem numerā sint, quibus Vaticinia euerti poſsim, exiftimo ſufficeret ea quæ dicta ſunt, testimonij loco.
9. Nunc autem illud tantum addemus iam dictis: Etiamſi maximē non unquam uera predicanūt ſuis predictionibus id ſcientie, ſed fortius caſus argumentum eſt.

Inutilē eſſe diuinationē. Cap. II.

A D hac etiam ſi concederetur uera eſſe, ſuā ſequeretur: utilem ueroē eſſe diuinationē hominibus, nullo modo hinc demonstraretur. Summopere namq; uaticinationē Chrysippus laudat, tanquam humanæ uitæ peruitiles. Sed qua tam utilitas ſequeretur, ſi futura omnino mala prædictas, cum nullo modo cauere poſſis. Nam qua ſata ſunt, nemo evitare potest. nullā igitur utilitas, imo ueroē & dolor inde ſequitur: moeror enim propter futura mala, hominū animos perturbat. Nec ueroē econtra, tanta ex prædictiōne bonorum latitia homines afficiuntur. Non enim tantum ſolent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitati. Præterea mala nobis imminere, niſi audiamus, nullo modo cogitamus, bona ueroē humanū genus expectare ſolet, propter naturæ mirabilē ad ea inclinationē. Ita fit, ut bonorum nunciatione, non magnopere augeatur leticia, imo autē nonnunquam eūam minuatur, ſi maiora ſpondeantur, quā uaticinio prædictiuntur. Malorum autem predictione, quoniam præter ſpē ſapēnumero annunciantur, uehementer turbemur. Verū, etiamſi hac ita ſe haberent neminem tamē lateret, nullam eſſe in diuinatione utilitatem. Quod ſi quis dicat idē ipſam conferre hominibus, quia futura mala prædictis, niſi caueamus, ſi fatorum uim abſtulit: ſiquidem noſtrūm uirūtū eſt cauere, & non cauere. Quod ſi necessariā id quodifueri quipſiam contendat, ut ſati neceſſitas ūiuēta completereetur, ſic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod in fatis eſt, etiam ſi omnibus oraculis prædicteretur. Oedipoda quidem & Alexandruim. Priamī ſiliū, ipſe quoque Chrysippus aſſertit, non potuisse à parentibus interimi, quā uis ſummoperei facere ſtudiuerint, ut malum quod ab illis ſibi futurum era, effugere: ſic nec diuinatio, nec ſtūdium eis ſuum prouit, propter fatorum neceſſitatem. Hac illē. Tu autem illud ſemper probē tenaces, Peripateticos, ut diximus, Cínicos arque etiam Epicureos, Græcos homines atq; philosophos, & Græciā morib; à pueritiae educatos, & in quilibet ueritatis maxime deditos, oraculorum reſponſa omnia tanquam inaniam contempſiſſe, quod certe nequaquam illi feciſſent, niſi apertissimē eſt falsum omnino uiderent. Plurima huiuscmodi colliſtē, in animo non eſt. Nam quamvis magna iſtorum copia ſit, non tamē hoc pacto, quia ſciliſt et hominū inuentione, ac acuta excoigatione oracula penitus conſtent: ſed ſicut incepit, aliquā uituit fieri hāc non inficians, respondere conſtituit. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam ſi omnes ſimil Graci atq; Barbari ante aduentum Salua-

Antipopho
ra. Nulla ſu
tura ſcire
prodeſt, ut
ea cauere de
ſcamus.

5 toris nostri Deum tunc ignorasse, & a malignis dæmonibus in morte cœ
corum fuisse ducti ostenduntur: quomodo non magis euangelica dispensationis mysterium admirabimur, quo undique à seductione & oppressione dæmonum liberati sumus? Ex illo enim tempore ad hunc usque diem, cum ipsi simulachris atque templis cuncta ubique oracula facient, ac pro eis Deo & Salvatori nostro Templo revera auguste pietatis Schola in mediis urbibus & uicis euangelica doctrina uitute in toto orbe condita sunt, ubi & animis pīs & cultu uitutis fulgentibus secundum salutaria & diuina precepta quotidie ab omnibus gentibus, hostiae quæ solæ Deo placent, Deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul etiam illud offenditur, non temere nos, ut multi putant, superstitionem à parentibus traditam content plisse, sed uero certo iudicio ueritatem euangelicam amplecti. Sed de his hactenus, tempus enim est iam, ut propositum negocium capiamus.

Scholia in Cap. II.

Egregia de fato & responsis Ethnorum nūmīnum, disputatio in hoc capite ab Eusebio de scripta est, cuius hec & uera est. vi denuo, inquit & responsa eius & omnia fata obnoxia, nihilominus tamen responsa de rebus futuris inutilia & ingratia sunt. Aut enim responda illa mala homini enuntia predictant, aut bona. Si mala predicit, magna est calamitas, ea mala prescribere, que si Stoicos creditimus, cauere non posse. Si bona preuenient, nec maximam nec insperatam uoluptatem effertur. Non enim tanta uoluptate afficiuntur, cum bona futura preuenientur, quantus dolor obortatur, cum mala futura & imminentia denuntiantur nobis. Natura etiam ita comparati sumus omnes, ut mala non metuamus, nisi de illis certiores fuimus: bona uero semper expectemus nobis, & policeamur. Ideo bonorum nasciatio non magnopere latet, sed interdum triplex reddit cum opinione nostra minor bona, in illis responsa preuenientia. Sed obiectio aliqua, Multum referre prescribere mala futura, ut ea caueamus. Et ob eam causam responsa de imminentib[us] malis magni facienda sunt. Responsus deo, Si ergo & tu, hoc est, in nostra potestate es, cauere mala, de quibus oracula nos certiores faciunt, ubertati futuri & eius necessitate inenarrabilis. Postea monet Eusebius sanctorum Philosophos derogare fidem responsi, & aborruisse à Stoicorum dogmati de Fato. In fine capituli docet, fana idolatria cum suis responsis, magna in parte orbis, destruta & sublata: cum fides Christi in mundo esset habita, ut ait Paulus.

1. Deinde etiam si concepcione quadam uerum esset, quod Divinatio futurorum omnium speculatrix & predictrix esset, sequeretur quidem, omnia fato fieri.

2. Nam plerique, etiam maiores quam possibile est fore sperant.

3. Hec quidem obliterata sunt, non solum de incertitudine Divinationis, sed etiam eius iniustitiae.

4. Magis paterna de Dīs omnibus cogitantes Aristotelici omnes, & Nicci & Epicurei & quicunque similis sapientur.

5. Sed ea que non sunt, tanquam essent, glorificantes, aut à malignis quibusdam & Deo repugnantibus spiritibus.

6. Sacrificiis deo dignis, prectionibus sanctorum purgata sunt ab omni malitia.

De ordinibus & regionibus nūmīnum Ethnorum, & Spiritus sancti de illis iudicio Cap. IIII.

In quatuor igitur genera exquisissimi facultatis theologi, non theologia modum quendam, ut in superioribus, sed quasi subiectum ipsius partuntur. In primis enim primum Deum patrem omnium atque regem locandum pertinet deinde aliorum deorum multititudinem sequi contendunt: tertio loco dæmones, quarto heros ponunt, quos & omnes lucem esse & appellari autuant, præter malignos dæmones, qui tenebris appellantur. Dæmones enim altos bonos, alios prauos arbitrantur: & hos ita primum locum in malis obtinere, quemadmodum Deus in bonis, ita rebus diuisis dīs quidem coelestia, & uicis ad Lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus

nibus autem regionem Lunæ atque aeris, animis terrestria & inferna. Deinde præcipiunt, celestes, quos & æthereos deos appellant, summa effere religione colendos. post eos bonos dæmones, tertio herorum animas, extremo præuos dæmones placandos aiunt. Hac uerbis patientes, opere malignas dæmonum uitutes solūmodo colere inueniuntur. Consideret enim unusquisque, quales iam putari oporteat eas uitutes, quæ idolis coluntur, deosne, an dæmones, & utrum bonos dæmones an proteruos? Quod facile facere poterit, si diligenter his libris attenderit. Ignorare autem non oportet, nullum dæmonem à diuina scriptura bonum appellari: nec deum alium esse uere atque propriæ, præter unum qui omnia creavit. Virtutes autem bonas, quæ creaturis connumerantur, nec deos, nec dæmones, sed Dei angelos & spirituales ministros, potestates diuinæ, archangeli, alijs & nominibus pulchre accommodatis nuncupant. Dæmones autem si nominis potestatem dicere licet, non quia dæmones sint, quod latine scientes dicere possimus: sed quia dæmones soleant, pulcherimè appellauerunt. Id autem latine tum timere, tum tertere significare. Abfusum certe omnino est, bonas & malas uitutes, quæ & nullam operationis similitudinem habeant, eadē appellatione confundere.

Scholia in Cap. III.

Quatuor sunt partes huius capitis. Prima, de Cœlium Ethnorum in quatuor ordines diuisione, in quibus prima gradus Deo primo patri omnium ascribitur, secundus reliquorum Deorum turba, tertius de omnibus quorum ali boni ali mali, quartus Hercolibus. Omnes hos solo nomine bonos Deo, iuxtam: malignos autem dæmones, tenebras appellauerunt. Hoc commentum Manichæi profixa proficit. Secunda pars de Sedibus illorum nūmīnum agit, ac Dīs eas partes uniuersi que sunt pro Sphaera lune sunt tribus. Dæmones, regione lune & aëris inhabitare dicit. Apparet etiam hoc loco Satanam, hec sua figura astuta & detorſa, ut in antiquis uideretur consentire cu doctrina Pauli, qui dicit, malos spiritus potestalem obtinere aëris. Tertia pars cultum quo ipsos celites Ethnici prosecuti sunt, describit. In postrema parte, iudicium Spiritus sancti in scriptura expositiū adducit, & docet. Vnum tantum est Deum eternum, conditor omnium, iugum & bonum. Dæmones omnes malos esse, & sanctos angelos cum illis nequaquam confundendos, cum ut ait Eusebius, quare tunc ex eis fortis quo cupi. Demones cum Angelis boni conferri possunt.

1. Alio quam qui dicitur nobis sunt modo, in genera quatuor totam orationem diuidentes.

2. Omnia participantia de idea praestituente, aliquando ducere, aliquando duci.

3. Media autem eis sunt inter Deum & dæmones, recte & media appellatione.

4. Que neg, electione, neq; morum natura similes sunt, eas una & eadem appellatione dignari.

Ex Porphyrij Philosophia responsorum libro ostendit, Apollinem precepisse

Ethniscis hominibus, ut in sacrificijs offerrent certo rito animalia

nūmīnum celestibus, terrestribus & infer-

nabilibus Cap. IIII.

Videamus igitur, i quæ nam uitutes oraculis & respōsīs præsunt, ut in pietatis gentilitatis omnibus pateat. nec à meipso quicquam affiere in animo est, ne criminandis anfas præbeam inimicis: sed testimonij (quod adhuc feci) eorum ipsorum in medium productis, totam rem peragam. Cum autem innumerabiles sint, & philosophi, & historici, illum idoneum magis proposito meū iudico, qui & dæmonibus maximè amicus fuit, & multa nostris temporibus aduersus nos mendacissime conscripsit. Hic enim gentilium penè omnium deorum ac dæmonum naturam maximè inuestigasse, & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris, quos de Cœlium Porphyrii Responsorum philosophia conscripsit, Appollinis ac reliquorum deorum rī testimoniis & bonorum dæmonum illa responsa collegit, quibus putauit, & uitutem nō uisit. suorum dæmonum ostendere, & ceteros homines ad uerum, ut ipse dicit, dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igitur responsis, quæ ab ipsis ele-

cta sunt, quæc quasi ueriora memoriarum tradita, opere precium est rotam hanc rem considerare atque cognoscere quales nam sint eorum authores. Sed primum illud uideamus, quomodo in exordio librorum iure iurando affirmat, nihil se falsi allaturum: Constantibus, inquit, atque firmis hominibus, qui à bonitate deorum atque demonum, spem salutis hauriunt, nihil addens, nihil auferens haec tradere oportet. Nam & ego deos ipsos testor, nihil ad responsum sensum aut addidisse, aut detraxisse, nisi forsitan verbum aliquod correxerim: magisq; impietatem timui, quam futuram sacrilegii peccatum. Coligimus autem in his libris multa, quæ ad ueritatem dogmatum pertinent, & diuinatio[n]is negocium non omnia contemnemus. Nam & ad speculationem harum rerum conductus, & ad bene uiuendumhortatur. Quam autem utilitatem hic labor afferet noster, illi maximè cognolent, qui cum ueritatem magno labore queflissent, uota sepius fecerunt: oraruntq; ut auctoritate docentium deorum uisio[n]e dignati, possent à dubitationis vexatione liberari. Huiusmodi usus exordijs obtestatur postea, ne ad multos libri esserantur, his verbis: Tu uero causa luci, aut inanis gloria gratia, sceleris & indignis hominibus hęc tradas. non enim parvū tam tibi qui edes, quam mihi qui tibi credidi, periculum imminent. His autem solummodo haec cōmunicanda sunt, qui uitam ad anima[m] salutem direxerunt. Nam & ipsi dij non aperte, sed ænigmaticè hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde Apollinis colligit, quibus non solum demonibus & infernis uitribus, uerum etiam coelestibus animalia esse sacrificanda praecepit Apollo. Cum item ipse in alijs daemones non deos esse affirmet, quibus gentiles cædeant malum sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum Apollinē ipsum audiamus, quid de cultu & sacrificiis deorum sic per responsa homines instituit.

Hæc age, qui nutu diuorum ingressus amice es
Huius iter uita: maestanda est hostia cunctis
Multæ deis, seu qui terram, seu qui mare uastum,
Aera seu qui habitant, latum, seu qui æthera, seu qui
Alta colunt eccl., seu qui infima regna barathri.
Quæ quibus obseruantur modis lnt, singula dicam.
Tu memori conscripta animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cœlestibus hostia, & ipsa
Candida maestanda est, terna & terrestribus atq;
Atra eadem, gaudient pōrō & capiuntur apertis.
Terrestres aris, foueas cum numina contra.
Exposcent atro imbutas inferna cruce.
Nec placet nisi quæ terra mandetur humata
Hostia, mel uero nymphæ atque liquentia uina
Offerit latenter, ac igne accendier aris
Quæ circumuolant terram sibi numina querunt.
Imponitq; atrum corpus, tum thura simulq;
Injicer falso fruges, & dulcia liba.
Hæc facito, uerum quibus est data cura profundi.
His ipso semper seruacra in littore, totum
Proiec[t]us in fluctus animal: coelestibus autem
Extremas reddes partes, atque igne cremabis.
Quod supereret, propone tibi, dapiibusq; referua.
Sudet odoratis crassisq; uaporibus aer.

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit, dicens: Cum igitur & terrestres & inferni dij sint, omnibus istis atras quadrupedes offerendas iubet. Mo-

dos autem differt, nam terrestribus quidem super aras, infernis autem in fontes maestandas esse hostias præcipit. Aeris autem uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis, & sanguine ad aram circumducto, uolatilia etiam marinis: sed uitia in fluctus projictere mandat. ita omnibus dijs præterquam terrestribus uolatilia immolari pollunt. Sed & marinis solummodo nigri coloris uolatilia, quare ceteris alba offerenda sunt. Coelestibus uero & æthereis bestiarū, quas albas esse uult, extremitates ait cōsecrandas, reliquas autem partes comedendas. Ex his enim solummodo comedere oportet, ex alijs uero minime, ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt: simile namq; simili gaudent. Quis porrò terrefre animal est, & idcirco Cereris gratissimum uita uero, quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autem simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola: & super aras terrestribus, quoniam super terram uersantur. Ceteris uero dijs idcirco uolatilia sunt offerenda, quoniam uniuersi mouentur in motu enim semper maris aqua est: cuius atra sunt hostia, quoniam & caruleus color aquarum. Alba uero aëris, lucis enim receptius aer est. Coelestibus autem atque æthereis extremitates dat cōsecrandas, quoniam leuiores reliquo corpore sunt, quorum sacrificijs communicare oportet, quia cum alijs dij arcere mala soleant, coelestes bona nobis largiuntur. Hac mirabilis ille philosophus in libris Re[s]po[n]sorum n[ost]rum conscripsit.

Scholia in Cap. IIII.

Cum de uirtutibus que oracula & responsa præesse ethnici fingunt, facturus effet uerbū. Eusebius noster, Porphyrius testimonio s[ic] in refutatione responsorum uitielle monet, ut responsa malo patricimo niti uideamus. Initio autem Porphyrius demonum amicum fuisse dicit, & eius iustiūrandum, obtestationem & a[ct]iōnēsq; exponit, ut omnibus confit eum fuisse non modo in iniurianā de impio & superficio[rum], inuidam in responsorum profanis mysterijs tradendis, sed etiam mendacem, ut qui alibi contendant Demones nō esse Deos, hic affirmet alibi animalia non esse malitanda, sicut genū corum non fundendum sicut quidam alius monet his uerbis:

Cum si ipse nocens, moritur cur ultima pro te?

Stulticia est morte alterius sperare salutem.

Hoc uero loco Porphyrius sui dogmati oblitus, mendacis Apollinis responsum adducit & præbat, in quo ille uictimas offerendas dijs præcipit. Secunda capitis pars Oraculis Apollinis continet, in quo iubet dijs cœlestibus, terrestribus & infernalibus uitiam offerre. Cœlestibus, alba & supra aras, infernalibus, atra & in focis. Ritus etiam modumq; offerendi prescribit. Causam lepidam diversitatēs sacrificiorum in fine annelit, sumatam à diversitate beneficiorum que dij Poëticis suis cultoribus praefant, que Deorum alij sint florum & vellorum, alijs autem solutu[n]ḡs τῶν κακῶν. Ο tenebras plusquam Cimmerias, corum qui traditi sunt in reprobam mentem?

1 Age igitur, uidebimus que sit iuxta ipsos oraculorum ratio, ut intelligamus quid & efficacia operet predicta dicere: & num recte ab ipsi declinauerimus, nec ne.

2 Quare mentem intactam ac dicit conservauit.

3 Et post alia infor. Hec nubi, tanquam secretorum secreta facienda. Neg: enim Dijs aperte de illis predixerunt, sed per enigmat. Quoniam igitur talia nobis sermo attigit, age quod reliquum est per diuinā & uita oracula uidebimus, quales effe inuisibiles uires, de quibus Theologie differunt, oportet excludere. Fit enim ex uiri iudicium, ex suis sermonibus & studijs.

4 Q[uod]omodo per sacrificia colere Deos iubet Apollo. Titulus est: sequitur. Consequenter post iam dī dīa de pietate, ea que de cultu iporum uaticinat sunt, scribemus: que partim anteā cum de pietate dij ceremonia, exposuimus. Est autem oraculum Apollinis quod simul & discrimen ordinis inter Deos continet.

5 Quorum illi in seru & subterrestres vocantur, hi uero superi & terrestres appellantur Dijs.

6 Et quidem etiam sepelire his sacrificantes corpora. Quod enim communia his etiam quadrupedia sint, ipse interrogatus respondit. Communia sunt terrestrium & superiorum hec solorum. Quadrupedia terrestribus noua membra.

7 Quos autem in divisione vocavit celestes hos hic vocat sydereos. Num igitur oportebit explicare sacrificiorum symbola ingenio cuique manifestas
Deum, cum animus segregatus a concretione mortali, puramente colens
dam esse, ipsius Porphyrii, Theophrasti & Apollonii Ty-
ans uerbis & argumentis ostendit, ut redar-
gat Porphyrium Cap. V.

A Gé: i iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro posuit, quem abstinendo à carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum, neq; incendendum censer. deinde opiniones aliorum reprobant, afferentes non esse deos illos, qui cæde animalium, gaudet. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem, & abominabile non solum Deo primo, uerum etiam coelestibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollinē suum redarguit, qui etiam coelestibus animalia esse offerenda responsum suis iusit. 2 Theophrasti quoq; autoritate uititur, cui placuisse ostendit non dīs, sed dæmonibus duxata est sacrificandū. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit, Apollo etiam ipse non Deus erit, sed dæmon; & ceteris omnes, quos Deos gentilites dicit, quibus ubiq; animalia immolantur, dæmones erunt, & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium scleris & abominationis, secundum ipsum plenissima est, quomodo erit boni, qui hac re summopere gaudent? Quod si non solum animalia, uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiam mactari offerent, sibi cupiunt, quomodo apertissime scelesti & inhumani non erunt, nihilq; aliud quam perniciosissimi dæmones? quomodo iure nos accusabimur, qui omnino impium esse puramus, sanctissimam Dei appellationem atq; uenerationem immundis spiritibus attribueremus? 4 Solum enim creatorum illum omnium Deum adorare dīcimus, nihil terrenum & mortuum, sed integratatem animi, & castimoniam corporis, rectam leiem & ardentissimam fidem, offerentes: quam ad extremum usq; spiritum interemerat auxilio Salvatoris seruabimus. Sed iudeamus, quibus ostendit rationibus, nec Deo, nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum, aut incendendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate, & nihil enim materiale inueniri potest, quod immateriali Non sit obsecnum: idcirco neq; oratio ei que uoce proferatur conuenit, sed nec interior oratio, si anima uito contaminatur. Silentio autem sancto, & cogitatione integra, ab omniq; morbo eum colimus: sic illi & contiungimur, & similes, ut possibile homini est, efficiamur, mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offerentes. ita hymnis Deum laudamus, ita salutem ac impassibilitatem animi requirimus. Sacrificium enim Deo est, aliena ab omni uito mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt, diuisq; intelligibilibus, hymnos oratione offerre possumus. Primitias enim offerre omnes solent, earum rerum quas accepunt, & quibus alistar & continetur substantia nostra: Quemadmodum igitur agricola fructum primitias offerit: sic homines oportet mundi inuentorem mentis intelligentijs offerre, gratias agentes, quia hæc nobis tribuerunt, & quia nos mente in nostram speculationem sua contineant atque nutritantiuantes, consilentes, & ad salutem nos nostram reducentes. Hæc Porphyrius, quibus similia in libro de sacrificijs, de primo ac magno Deo Tyanus ille Apollonius conscripsit: Sic ergo, inquit, maximè decentem aliquis curam de rebus diuinis suscipit, propitiū quæ habebit Deum, si Deo primo, qui unus est, & ab alijs omnibus separatus, post quem longo intervallo reliqui cognoscuntur, nullo modo sacrificet, nec ignem incendar, nec sensibilium ei aliquid offerat, nullius enim reger, non dico a nobis, sed nec ab intelligentijs ipsis. Non 7 est autem in ter-

Oblations
Chriſtianorum

Apollonijs
Danei ſen-
tentia de cul-
tu Dei.

ris, nec

tis, nec in aerè quicquam, cui non insit aliqua obsecnitatis. Meliorem igitur ac superiorē rationē atq; orationē ei offerre debemus. Sic autem appello eam, quæ non ore profertur, quæ illi offerenda est. Nam ab optimo atq; pulcherrimo rerum omnium, per optimum similiter atq; pulcherrimum omnium bonorum nostrorum (intellexus uero hic est, organo non indigens) bona nobis petenda sunt. sic Apollonius: Sed Porphyrium rufus The phrasti testimonio uentem audiamus: Gliscente paulisper, iniquit, iniquitate animalium crudelis immolatio suscepta est: adeoq; crevit, ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit, iugulatis hominibus, & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas penas lumpierunt. Alij namque hominum omnino impij facti sunt, nullos deos coientes, alij malos deos uenerantur, quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt, sed illa quæ immolata nihil omnino ulli officiant. Innocens enim immolatio atque sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obijicit ita uero animalia diuinitas esse concessa, quæ admodum & fruges terræ sciat, animalibus cæsis non nihil noxae committi. Privantur enim anima uiolenter, non ergo sacrificanda, praesertim cum ut ipso nomine ostenditur, res sacra fit sacer autem homo non est, qui ex alieno gratia refert. Nec enim fruges, si aliunde per uim accepitis, offerre fas est. Non enim aliorum iniuria Deus placatur. Quod si ablata fruges offerenda non sunt, multo minus animalia uia anima inde ablata offerenda sunt, praesertim cum anima multo nobilior frugibus sit: qua, qui animalia priuat magnopere peccat. 9 Preterea, si primitias quafdam ex animalibus diis offertis, cuis rei gratia id facimus: utrum honoris? quis nam honor hic potest esse, qui ab initia originem trahit an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare, non iniuste agere, cum animalia nihil iniuriantia interficiimus. Sed neque hac uia gratia diis referenda sunt. Qui enim beneficij gratiam retribuit, non maleficio id peragit. Non enim magis tribuebit uidebitur, quam si rem a vicinis raptam, in gratiam & honorem retribueret, sed neque gratia impetrandi cuiusdam boni, nam qui alterum ledendo exorare Deum putat, is in gratum se futurum ostendit. Quare nec spes futuri beneficij animalia immolanda sunt, praesertim cum non sit possibile ita hæc agere, ut Deum lateant. Si ergo rei aliciuus causa immolandum est, nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur: relinquatur profecto, nequamquam immolandum esse, & maximè cum nulla re dij indigeant, sed & animi hominis respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificium sit, recta de his ipsis, & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers, optima primitus Deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos Graecorum philosophos patet, nullo antimantium litarum posse: iniustumque ac absecnum esse cæde animalium Deum credere fore proprium. 10 Quare non Deus, nec dæmon quidem bonus, sed seductor & mendax fuit, qui nidorem carnium & libationem sanguinis petiit. Et in eodem libro ipse Prophyrius: Non ignorat, inquit, 11 cui curæ pietas est, nihil animalium diis offerit, sed dæmonibus, aut bovis aut malignis.

Scholia in Cap. V.

In precedentie capite, introductis Euſebius Porphyrius, differentem de sacrificijs cruentis, quibus coelites & demones infernaliſ placandi finit: hoc autem cident diuersum afferentem producit. In eo enim libro quem idem Porphyrius atq; tunc ταῦτα λέγει, χρηστὸν διπλόν, dicit, affirmat, puramente Deum colendum esse, non sanguine animalium, & carnium nitore. Rationes adducit has.

1. Quia Deus ei non indiget. 2. Quia eiusmodi ultime aliena sunt à natura Dei, sicut hi uere bis monet Euſebius: οὐ μέτωπον τῶν ἀνθρώπων οὐδὲ τῶν θεῶν σοφοὶ εἰσὶ, μηδέπ τωρ ἀειθάρευτοι, μητέ-

10 11 12

3. Qui ingratus Dñs officium sit, quod per maleficum, hoc est, cedem animalium peragitur. Huc sententie de cultu Deorum subscrubunt, Theophrastus & Apollonius Tyaneus, quorum testimonia produxit Porphyrius.
 4. Vbi rediit auctio motus, primum omnium.
 5. Hec dicens, manifeste suum ipsius Deum redarguit. Modo enim dixi, precepere oraculum, non solum inferis & superis Dñs, sed etiam celestibus & ethereis animalia sacrificare. Et quidē Apollo hec,
 6. Quibus sacrificia per animalia publice omnes magistratus & subdit, & in urbibus & in regionibus percipiunt.
 7. Neg, ius qui apud homines regia induit est maiestatis latronibus & predoniis ea imponere.
 8. Doctrina rea & deo digna & super omnia affectione non fida, religione & salutatore nostra traditam, usq; ad mortem custodire cupimus.
 9. Deo igitur qui est supra omnia, ut quidam sapiens vir inquit, nihil sensibilium nec sacrificantes, neq; eius appellatio denotantur.
 10. Neg, est, quam principis emitit terra plantam, aut quod dicit animal, aut aer: quod non collatum ad ipsum sit abiectum & pollutum.
 11. Quamobrem numeri, ut inquit Theophrastus, ob utrumq; iratū, impoisse uidetur dignam poenam.
 12. Et subinserit. Ab sinendum igitur animalibus in sacrificijs. Et rursus inquit: Quid igitur negescrum, nec parvum facile, non est sacrificandum. Et deinde:
 13. Et rursus subiicit: His enim natura & omnes humana anima sensus gaudent. Taurorum autem interperatā cedebat, non maledicat, arat, sed abominatio hec erat in hominibus maxima. Anima ablatu[m] edere fortia membra. Et postea. Cum autem puer Deos gaudere sumptibus intellexerit, ut autem, boni aliorumq; animalium opulis, quando uolens sobrium erit, quomodo autem, cum grata se sacrificare puet Dñs hec, non putabit fibi licere male agere, cum per sacrificia peccatum se redemptum speret. Perfusus autem quod Dñ horum nihil indiget, sed mores reficiunt coru[m] qui eos accedit, maximum sacrificium putantes rectam de ipsis & de rebus opinionem, quemodo non temperans & iustus & sanctus evadet.
 14. Non erat igitur Deus is, neque uerus aut bonus genius, qui per sanguinem immolationes & suos paulo ante posulabat, oracula promens. Neq; illi omnes, quibus oraculum iubebat sacrificare animalia. Impostum ergo, animalium opulis, quando uolens sobrium erit, quomodo autem, cum grata se sacrificent, & eos Deos qui non sunt, nominantem, & iubentem non solum terrestribus, sed & celestibus & ethereis animalia sacrificare. Qui nam igitur, si Dñ iam dicti appellandi non sunt, dicendi finis: rursus autem dicitur.

Quod omnes demones mali sunt. Cap. VI.

Quidam igitur alios bonos, alios malos dæmones putat, age iam uideamus, certis rationibus approbemus, malignos esse omnes dæmones: quamvis gentilites loco deorum eos uenerentur. Quod quidem hoc modo demonitrare conabimur: Omne quod bonum est, non prodeste non potest, & econtra, quod malum est. 1. Dæmones autem & dñ gentilium, & Saturnus, Jupiter, Iuno, Minerva, & similes, ac inuisibilis uirtutes, que in simulachris & per simulachra operantur, non solum brutorum immolationibus animalium, quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidetur, uerum etiam cede ac sanguine hominum summopere gaudent, quomodo igitur boni dæmones illi erunt, & non scelesti atq; perniciosi spiritus?

Scholia

Scholia in Cap. VI.

Dixerat Porphyrius, Demonum dios esse bonos, alios autem mados. Illud commentum Eusebius hac ratio[n]atione querit, boni sunt qui profundi dñs: mali autem qui nocent. Demones & dñ omnes nocent plurimum, profundunt nemini. Mali igitur omnes sunt. Minus lemma ex ep[istola] patet, quod non tantum malatione & cruento pecudam, sed etiam in eis & obprobrio uocatas demones & dñ gaudent, scilicet Hesychius de quodam ex illorum ordine his uerbis canit:

Αλλοι οὐδὲ Αἰγαίοις μετανοεῖσθαι τούτους,

Αἴτωντες την πάθη την αἰτίαν την αἴτην τούτους,

Οὐδὲν πέποντες την πάθη την αἴτην τούτους.

Αἴτωντες την πάθη την αἴτην τούτους.

Επούλοις την πάθη την αἴτην τούτους.

1. Si autem considererem in omnibus locis proclamati sunt dñs sunt demones.
 2. Quodcum hoc in commido maius excogitate posset: Si enim animalium brutorum sacrificia defestanda & abominanda a Philosophis dicta sunt, odio sag, & iniusta & sine pietate ex noxia ipsis sacrificantibus, & idem omnis dñs indignatus dicendum est de hominum malatione: sane omnium hec erit crudelissima & impissima. Qui igitur bonus genis, & non potius peccatis & extitatis spiritibus merito dicetur grata

Quod homines sacrificabantur demonibus usq; ad tempora
Saluatoris. Cap. VII.

Nicipiamus igitur latius ostendere, quantus error, quantaque impietatis & putredine humanum genus ante Saluatoris nostri tempora detinebat: quia, postquam coepit Euangelium in orbe terrarum praedicari, minus siccepit, ut Adriani temporibus, in morem Solis euangelica iam coruscante doctrina, aperte si[m]e dissoluta sit. Gentilium & ergo ipsorum (ut adhuc fecimus) uocabis ad declarandam prisconis temporum peccem utemur: quia adeo animos hominum inuaderat, ut quasi dæmoniaci & pernicioſis profecto spiritibus agitati, liberorum sanguine eccl[esi]estes placarent uirtutes. Ita pater unicum filium, dilecta mater filium dæmoni, tanquam ouen sacrificabant. Ita genus hominum, quod humanum esse natura cognoscitur, ad furiosam immanemque crudelitatem a dæmonibus impellebatur. quia ita habere non modo apud Barbaros, uerum etiam apud Graecos, omnes historie probant. Nam & Rhodij hominem Saturno sacrificabant, quam rem magis temporebus postea mitigate uolentes, mortis supplicia aliquem damnatum ad Saturnia usque conseruabant, quem in ipso felto uino grauatum immolabant. In Salamine uero insula, quam antiquissimis temporibus Coronam uocabant, usque ad Diomedis tempora, Agraula Cœcopsis filii homo cœdebatur. Postea uero in templo Palladis Agraulæ ac Diomedis (unum enim trium fuit) Diomedis homo immolabatur, qui ab adolescentibus tertium aram ductus, tandem a sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cyprī Seleuci temporibus abominatus, non hominem, sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Dæmon autem illi quicunque fuerit, non inuitus bouem pro homine suscipiebat. Ita non multum interesse inter immolationem hominis atque bestie uidetur. Manethus autem historicus, apud Aegyptios in Heliopolis homines immolatos fuisse, in libris de Pirae testatur. quem morem Amosis improbavit. Sacrificabantur uero lunoni tres in die, quos inquietabant, si mundi essent, quemadmodum postea uituli. Ceres autem offerri pro illis tres Amolis iulsit. Dionysio etiam Omadio apud Chios appellato, homo crudeliter discriptus sacrificabatur. 4. Lacedæmonios etiam, Apollodorus scribit, hominem Marti sacrificare

F. 5. sacrificare